

Üzenetek Pimodánba II.

A társadalom élő emlékezete két nemzedéknyire nyúlik vissza. Az idő óta ezrével vándoroltak ki innét magyarok. S ezrével menekültek a szülőföldjükről ide be is. Az idő óta gyilkos kézre adtak itt zsidót, cigányt, mert zsidónak, cigánynak született. S kikergettek innen németet, s az otthonából kiűztek délszlávot, mert délszláv.

Példamutatóan meg kell védeni a hazai kisebbségeink jogait, s itt elsősorban a hazai cigányságra gondolok, mert nálunk az ő sorsuk olyan nagy horderejű (ámbár tartalmát tekintve nagyon más) probléma, mint a magyar kisebbségek léte a szomszédos országokban. [...]

Ha nem tudjuk elfogadni azt, hogy a magyar társadalom teljes jogú és teljes értékű állampolgára mindenki, aki itt él és tiszteletben tartja az ország törvényeit – akkor is, ha történetesen szlovákul, románul, vagy cigányul beszél... –, akkor nemigen találjuk majd meg a helyünket és szerepünket az új Európában.

A cigányság kérdését itt, a közép-európai térségben, főleg a társadalmi helyzet, az integráltság foka és az előítéletek jelentik, ezért nagyon tanulságos volna a szomszédos országokkal e kérdésben is közösen folytatni szakértői megbeszéléseket, annál is inkább, mert Kelet-Szlovákiában a cigányság helyzete nagyban hasonlít az észak-kelet-magyarországiakra...

A kérdést... komplex közép-európai problémának kell fölfogni, amelynek megértésére sokkal komolyabb energiát kell fordítani az eddigienél.

Engedjétek, hogy jöjjenek, s ha maradni akarnak, akkor maradjanak; hiányoznak nekünk. Engedjétek, hogy legyen közöttünk, németek között félmillió vagy még több roma és szinti; nekünk van égető szükségünk rájuk. [...]

A segítségünkre lehetnek azzal, ahogyan egy kicsit megzavarják ezt a nagy rendet itt. Az életmódjukkal igazán megszínezhetnék valamennyire a mienket.

Megtaníthatnának bennünket arra, hogy milyen érdektelenek a határok; mert a romák és a szintik tényleg nem ismernek határokat.

A cigányok mindenütt otthon vannak Európában, ők azok, akiknek mi csak képzeljük magunkat: ők született európaiak.

Ez a kor tanított meg rá, hogy hol az ember helye, ha igényt tart az „ember” névre: a mindenkori kiszolgáltatottak oldalán.

Nincs kétféle emberség, csak egy. A közös.

Aki azt mondja, mi, s csupán a szerelmét, egy érdekcsoportot, egy pártot, egy osztályt, egy népet vagy akár egy egész nemzetet ért belé, s nem értette bele szónoki többsébe a földek, a vizek, a fák, a mindenfajta élőlények, ne mondjam, a levegő másféle nyelvét, annak nem pusztán hiábavalóan ostoba a beszéde, hanem pusztító.

Mert szép és lelkesítő eszme az önrendelkezés, és hosszan vitatható, hogy a személyes avagy a nemzeti önrendelkezés előbbrevaló-e, de nincsen olyan személy és olyan nemzet sincsen, akinek

azt az önmagára vonatkozó, és a nyelve szerint mindig is csak önmagára vonatkoztatott eszmét ne kéne a természet önrendelkezésének szempontjából átgondolnia ahhoz, hogy ne önnön létfeltételeit szüntesse meg.

A civilizáció eddig alig volt hajlandó dialógusba kezdeni a törzzsel, hisz ha valakit lekezelünk, rendszerint fel sem tételezzük, hogy képes az értelmes beszédre és az ellenérv megértésére. Dialógus hiányában, parancs és büntetés volt a civilizáció nyelve, mikor a törzzsel társalgott. [...]

A megvetéstől a gyűlöletig halad ma a cigányság kálváriás „progressziója”. Sok oka van annak, hogy a cigány számos helyen a zsidó sors örökébe lép, és különböző utak nyílnak meg ebből a szerepváltásból előtte.

... antropológiánkhoz, sajnos hozzátartozni látszik, hogy valakinek be kell töltenie a megüresedett helyet. Így vált a cigányság, egyelőre más csoportokkal versenyben, különösen a posztkommunista világban, növekvően a gyűlölet, és többé már nem a megvetés céltáblájává. [...]

Aki... jogkövetelő, az csak a gyűlölet, nem a megvetés céltáblája lehet. [...]

A cigányság nem „történelmi nép”, amennyiben egy mitológiai, nem pedig egy historicista tudatot épített ki magának. Ez önmagában nem kritizálható. De amikor a cigányság képviselői ügyüket egy historicista civilizáció asztalára teszik le megfontolás végett, átvesszik, mert át kell venniük, e civilizáció szótárát és bizonyos normáit. Az pedig csak azokat az embercsoportokat tiszteli, amelyek „történelmi sérelmeket” prezentálnak neki. [...]

A cigányság magával szembeni kötelessége, egyben lehetséges pajzsa is a gyűlölettel szemben, a történetiség szellemét önmagában feléleszteni. A historicizmussal kapcsolatos megjegyzésem átvezet a cigányság jelen alternatív választásának gondolatához. Annyi ugyanis bizonyosnak látszik, hogy a törzsi élet felett megkongatták a vészharangot. A modernitás nem tud többé a cigány marginalizálásával együtt élni, a cigány pedig nem hajlandó tovább tűrni kisémmizettségét. Ez a feszültség a „törzs” és a „civilizált világ” két-pólusosságában nem feloldható többé. Mi hát a kivezető út? Egyfelől a cigányság követheti a ma szomorúan divatos biopolitika, a „test átpolitizálásának” útját. Ebben az esetben fajnak fogja tekinteni magát, olyan csoportnak, melynek testébe, génjeibe van írva közössége. Minthogy így, az amerikai feketék egy tekintélyes részének módjára ugyanazt a nyelvet, a faj, a vér, a gének nyelvét beszélne, mint egykori elnyomói és a mai gyűlölet felszítói, az eredmény előre látható lenne. A cigányság ezzel a választással egy önapartheidbe vonulna, melynek mezsgyéjén majd dűlni fog, szokásos bájával a fajháború. De van egy másik út is: az etnosszá, a politikai és kulturális közösséggé válás lehetősége. Ebben az esetben a cigányság nem csupán emberi jogait követelhetné, hanem erényt faraghatna a szükségből. Azt mondhatná: amíg csak lenéztek, nem is voltam számotokra ember, legalább nem teljes értékű ember.

Most gyűlöltök, tehát vagyok.

(A szövegben részletek olvashatók **Göncz Árpád** 1994-es újévi, valamint a *Holocaust 50. évfordulóján* mondott beszédeiből; **Günther Grass** 1992-ben Münchenben a *Kammerspiele* színpadán mondott beszédéből. **Hankiss Elemér**: *Ki kell végre találnunk ezt az országot*; **Kiss Gy. Csaba**: *A kisebbségek fennmaradása európai érdek*; **Nádas Péter**: *Harmadik levél* és **Fehér Ferenc**: *A megvetéstől a gyűlöletig: A végig nem vitt „végső megoldás” című írásaiból.*)

III.

Családomat gyakran kétségbe ejtette a gyászos szomszédság; személyes megalázásnak érezték az „idetolakodott” külvárosi népet, amely ilyen aljasan és szószátyáran lefetyelt belé a mi finom, választékos életünkbe. Nem ismertem soha egyiket sem e derűs kedélyű, kegyeiket bőkezűen osztogató „bevándorolt” leánykák közül; de rövid otthoni látogatásaim időszakában leküzdhetetlen érdeklődéssel pislogtam át a perelő, tisztátalan és ordenáré szomszédság felé, s csak valami hamis, „úri” szégyenérzet tartott vissza, hogy a leányok félreismerhetetlenjóindulatát ki ne használjam... Úgy gondoltam, szolidárisnak kell maradnom a családdal, nem állhatok le ezzel a „népség”-gel; csak ne éltek volna olyan jókedvűen, olyan pancsikáló, önfeledt és szemmel láthatóan boldog lubickolással a „bűn”-ben!... Folyondárral futtatott, üvegtetős, előkelő „hall”-unkban ültem, könyvvel kezemben, gögös és elutasító arckifejezéssel, s két olvasmány között lapos, vágyakozó pillantásokat vetettem a cigány zsvajntól hangos, jó húsu és égre kiáltó elégedettségben, büntudatlanságban evickélő nőstények felé. Nem, szó sem lehetett holmi méltatlan közeledésről, nem dobhattam oda a család tekintélyét prédául a jókedvű kisasszonyoknak; a lépcsőháztól a padláskamráig minden válogatottan „más” volt nálunk, apámat megválasztották az ügyvédi kamara elnökének, a város előkelőségei jártak hozzánk, az udvaron szökőkút csobogott... Lesütöttem szemem, olvastam és unatkoztam tovább. Ez a polgári szolidaritásérzet később is, sokszor visszatartott kétes, minden jel szerint méltatlan és tisztátalan, s mégis oly édes-gyanúsán vonzó szórakozásoktól; néha azt hiszem, mindenestől talán a „boldogságtól”, attól az önfeledt, fegyelmezetlen idegállapottól is, aminek ára van, s legtöbbször annyi az ára, hogy „tekintélyünkkel” fizetünk szenvedélyeinkért... Bonyolult feladat, amíg egy ember kidolgozza magát az osztályszolidaritás kötelékeiből, s a boldogságot minden kínáló alakjában vállalni meri.

A szomszéd ház szemlélése, ez a meleg „mocvár”, amelyben elégedetten kuruttyoltak az élőlények, gondolkozóba ejtett, hogy ami az életben penetránsan, közönségesen vonzó, az soha nem az eszmény, s a valószínűleg nem tiszta, nem is egészséges, nem is veszélytelen állapot... Nem állhattam le velük, mert az ebédlőben hasábfakkal fűtöttek nálunk a kandallóban; s akadt-e még sok kandalló a városban?... Sok idő telt el, amíg megtanultam, hogy nem a kandalló a fontos. Rejtegetett, képmutató, s mégis leküzdhetetlen rokonszenvet éreztem szomszédaink iránt; oly vígan éltek, vagy talán nem is vígan, csak éppen éltek, minden lélegzetvételükkel teli tüdőre szívták az életet, szabadon, szempontokra és „szolidaritásra” való tekintet nélkül. S mindenestől rendben volt az is, hogy éppen őket telepítette szomszédunkba a végzet; ezt a szájaló proletárságot; valahogy az élet egyensúlyozó szándékát, kiegyenlítő bosszúját láttam a „sorscsapás”-ban.

[...] orrunkat önrézetesen felhúztuk, s most fricskát kaptunk reá; mikor szépen beültünk a „saját”-ba, ahol minden olyan mesterséges, mértékre készült, odatelepedett a szomszédba ez a sivító proletárság, ez a másik világ, s orrunk alá bűzölgött moslékszagával, kegyetlen illatával.

Nem tudnám megmondani, miért, de az életnek ezt a fonák elrendezését mindenestől rendbenvalónak találtam.

A hazát nagyapám felvilágosításai alatt kezdtem megismerni, mint az élet nagy csapását, amely vagy az ellenséggel lövet föbe, vagy maga végzi el.

Mikor pedig nagyapám érezte, hogy mindenféle nevelődési igyekezetem dacára sem érzek különösebb vágyat a hazafias kilátások

iránt, elmondta az anekdotát, melyben a cigány ütközet előtt azt kéri, mutassák meg neki, ki az ő ellensége, mert ki akar vele békülni.

Én az anekdotát akkor megtörtént esetnek gondoltam és a cigányokat magasabbrendű embereknek képzeltem, akik egyedül tudnak helyesen gondolkodni.

*

Végül is maga értelmiségi, meg tisztességes is, akkor meg? Mégsem görgetheti az örökkévalóságig a cigányokkal a hordókat! Melleben ülhetne, dél körül bezárhatna, mert ugye, rendet is kell valamikor rakni, és szép nyugiban törhetné a fejét, hogy milyen poénokat rakjon azokba a színdarabjaiba, ha akarná, akár szunyálhatna is ott egyet, na, mit szól hozzá?

*

Egyszer csak arról a büntényről beszéltek, amely akkoriban izgalomban tartotta az egész környéket. A büntényt, melyben vér és ondó összefolyt, két cigány fiatalember követte el. Egymás szavába vágtak, izzásig fokozták, mindenki a saját fantáziájának járása szerint ecsetelte, miként kellene a két fiatalembert megbüntetnie. A fantáziák jórészt hasonlítottak egymásra, nem voltak különösebben ötletesnek nevezhetők, de egyre nagyobb lett a végőz. Mondták, mit tennének ezekkel, színezték, licitálták, tocsogtak a földézhető rémtettekben. Hallotta a fülem, hogy emberem a maga részéről beszüntette a munkadalt, egyre nagyobb a csöndje.

A kórust mindeközben azon meggyőződés vezette, hogy semmiféle tortúra nem lenne elég, a sok pedig mindig kevés lenne. Ültem, pucoltam a tégláimat. Másfelől ajogrend gyűlöletének a dalát énekeltek, hiszen a derék emberek szemében a bíróság várható ítélete nem lehetett más, mint merő infámia. El sem tudtam képzelni, milyen lehet egy ilyen kórusmű zárata. Egykedvűen pucoltam a tégláimat. Érezhetően közeledtünk a beteljesítő zárathoz, amikor megszólalt a barátom dörgő basszusa. Nyugodtan és méltóságteljesen. Indulatát talán csak a hangerőben lehetett volna megmérni, mert ebben rejtezett a reszketés impulzusa. Azt dörögte, hogy aki gyilkolni akar, az gyilkos, s ha vért akarnak, akkor folyjni fog. És ha tíz év múlva megint patakokban fog folyjni, akkor majd gondoljanak arra, hogy az ilyen beszédektől folyik, ezektől a szavaktól, nem mástól.

*

A politikusok ezerszer is elmondhatják az összes nemzetközi fórumokon, hogy a világ új elrendezése csak az emberi jogok általános tisztelete alapján képzelhető el – ez semmit sem fog érni, amennyiben ez a parancs nem az embernek a lét csodája, a világminőség csodája, a természet csodája, a saját létezését eredményező csoda iránti tiszteletében fog gyökerezni.

*

(A szövegben **Márai Sándor**: *Egy polgár vallomása*; **Szathmári Sándor**: *Hogy is volt hát?*; **Václav Havel**: *Audiencia*; **Nádas Péter**: *Hatodik levél*; **Václav Havel**: *Egy új korszak küszöbén* c. művéből szerepelnek idézetek.)

Összeállította: **Noszkai Gábor**

